

УДК 343.2

Щодо поняття кримінального правопорушення у доктрині та законодавстві про кримінальну відповідальність Франції

Д. І. Макарчук,

аспірант відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України

Показано історичний розвиток доктрини кримінального права Франції, під впливом якого склався інституційний розподіл кримінальних правопорушень, а також виокремилися ознаки кримінально каранних діянь. Проаналізовано доктринальні та законодавчі підходи до визначення понять злочину, проступку та порушення за кримінальним правом Франції. Визначено класифікаційні ознаки кримінальних правопорушень у законодавстві про кримінальну відповідальність Франції. Проаналізовано можливість подальшого застосування відповідних теоретичних і законодавчих конструкцій в українському кримінальному праві.

Ключові слова: злочин, проступок, правопорушення, класифікаційні ознаки, кримінальна доктрина Франції, кримінальний кодекс Франції, кримінальні правопорушення.

Макарчук Д. И. О понятии уголовного правонарушения в доктрине и законодательстве об уголовной ответственности Франции

Показано историческое развитие доктрины уголовного права Франции, под влиянием которого сложилось институциональное распределение уголовных правонарушений, а также выделены признаки уголовно наказуемых деяний. Проанализированы доктринальные и законодательные подходы к определению понятий преступления, проступка и нарушения в уголовном праве Франции. Определены классификационные признаки уголовных правонарушений в законодательстве об уголовной ответственности Франции. Проанализированы возможности дальнейшего применения соответствующих теоретических и законодательных конструкций в украинском уголовном праве.

Ключевые слова: преступление, проступок, правонарушение, классификационные признаки, уголовная доктрина Франции, уголовный кодекс Франции, уголовные правонарушения.

Makarchuk Danylo. On the concept of the criminal offense according to the doctrine and legislation on criminal responsibility of France

The article describes the historical development of the doctrine of criminal law of France, under the influence of which has developed prevailing institutional division of criminal offenses, as well as have separated signs of criminally punishable acts. It analyses the existing doctrinal and legislative approaches to definitions of crime, misdemeanor and violation of the criminal law of France. This article also defines classification criteria of criminal offenses in the legislation on criminal responsibility of France. The author analyses the possibility of further use of relevant theoretical and legislative structures in the Ukrainian criminal law.

Key words: crime, misdemeanor, offense, classification signs, criminal doctrine of France, the French penal code, criminal offense.

© Макарчук Данило Ігорович – аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

У процесі реформування вітчизняної системи кримінального права до законодавства України про кримінальну відповідальність були введені нові інститути «кримінального правопорушення» та «кримінального проступку», що в перспективі мають змінити підходи до розуміння поняття «правопорушення» в українському законодавстві. Водночас наведені поняття не були нормативно визначені та систематизовані у законодавстві України про кримінальну відповідальність. З огляду на сказане та задля диференціації вказаних понять і визначення родових ознак кожного виду кримінальних правопорушень доцільно звернутися до досвіду Франції.

Слід констатувати, що дослідження означених питань в Україні в широкому сенсі не проводилися. Серед вітчизняних вчених можна відзначити роботи С. Яценка та М. Хавронюка, хоча вони містять більш загальний аналіз понять кримінальних правопорушень у законодавстві європейських країн. Праці частково присвячені правовому регулюванню кримінального проступку у Франції, можна зустріти у Г. Федотової. Більш ґрунтовне дослідження поняття й ознак кримінальних правопорушень у доктрині та законодавстві Франції представлено в роботах радянських та російських науковців (Г. Єсаков, Н. Крилова, А. Ігнатов, І. Козочкін, А. Серебнікова).

Якщо згадати основоположників французької кримінальної доктрини, то необхідно брати до уваги видатних філософів-просвітителів – Ш. Монтеск'є, Д. Дідро та Ф. Вольтера. Їх ідеї вплинули не лише на кримінальне право Франції, а й на всю систему континентального права в цілому, визначили не тільки підходи до поняття кримінального правопорушення, а й мету кримінального права, диференціацію кримінальних правопорушень за системою покарань, класифікацію кримінальних правопорушень за ступенем нанесеної суспільству шкоди.

Серед сучасних французьких науковців, що запропонували визначення кримінального правопорушення, можна згадати такі імена, як: М. Ансель, Ж. Прадель, М. Грапен, Ж. Левассер, А. Шаван, Ж. Монтрей, М.-Л. Раса, Ф. Конт, П. Местра дю Шамбон та ін.

Насамперед варто зробити застереження щодо понятійного апарату, який використовується у даній статті. Оскільки законодавство про кримінальну відповідальність Франції оперує такими поняттями, як злочин (*crime*), проступок (*délit*) і порушення (*contravention*), але, в свою чергу, не оперує поняттям, яке б узагальнювало названі вище правові категорії, необхідно ввести узагальнене поняття для всіх трьох видів правопорушень. Таким поняттям можна визнати «кримінальне правопорушення».

Для кращого розуміння важливості дослідження французької кримінально-правової доктрини, в контексті визначення поняття й ознак кримінального правопорушення, слід відзначити, що Франція є країною із давніми кримінально-правовими традиціями, що сформувалися ще з середини XVIII століття, періоду Великої Французької революції. Отже, якщо ми ставимо за мету проаналізувати доктринальні підходи до визначення загального і спеціального понять кримінального правопорушення у Франції, мусимо звернутися до тих підвалин, що сформували саму сутність доктрини, не

лише французького кримінального права, а й системи континентального європейського права в цілому.

Найбільш повно недосконалість правової системи, панування сваволі та нівелювання правових норм проявилися у Франції напередодні Великої Французької революції. Тому феодальне кримінальне право зазнало нищівної критики з боку французьких просвітителів. Вона базувалася на антитеологічній спрямованості, гуманістичному раціоналізмі й юридичному світогляді, відображених у працях цих діячів. Виступаючи проти систематичного свавілля феодальної юстиції й адміністрації, видатні французькі філософи фактично підійшли до створення прогресивного принципу кримінального права, який нині застосовується у кримінальних законах більшості країн світу: немає злочину, якщо про це не вказано в законі. Цей же принцип можна розцінювати як формальне визначення злочину, що не дозволяв довільно притягати до кримінальної відповідальності та накладати покарання на розсуд королівських чиновників (оскільки в зазначений період у Франції суд ще не був відділений від адміністрації).

Найбільш відкрито мета кримінального законодавства була проголошена Д. Дідро, який вважав, що вона полягає в забезпеченні свободи і захисті від посягань на власність¹. Якщо аналізувати викладену тезу Дідро з позиції визначення певних ознак (характеристик) кримінального правопорушення, то можна зробити висновок, що злочин, в розумінні філософа, це діяння, яке посягає насамперед на свободу людей і на майно. Таким чином, Д. Дідро вбачав основну спрямованість злочину не проти авторитету держави, церкви, а проти людини. І в цьому полягали новаторські гуманістичні принципи філософів епохи Просвітництва. Д. Дідро намагався розробити класифікацію злочинів. Наприклад, він пропонував поділяти їх за тими інтересами, які вони порушують, виводив два основних види об'єктів злочинних посягань: суспільство в цілому й окремі особи². Кваліфікаційними ознаками при оцінці кримінального правопорушення мали стати елементи суб'єктивної сторони та суб'єкта злочину, що добре поєднувалося з його тезою індивідуалізації покарання. Зокрема, Д. Дідро вказував, що законодавцю при визначенні меж покарання за той чи інший злочин необхідно «враховувати різні обставини і мотиви, а також характер людини»³.

Серед тих діячів епохи Просвітництва, хто найбільш послідовно критикував підвалини феодального кримінального права у Франції XVIII століття, в першу чергу слід назвати Шарля Луї Монтеск'є (1689-1755). Найважливіше значення для майбутнього становлення та розвитку класичного кримінального права мали дві його книги: «Перські листи»⁴, яка

¹ Дідро Д. Законодатель // Собрание сочинений: В 10 т. Т. VII. Ленинград: Государственное издательство «Художественная литература», 1939. С. 240–262.

² Там же.

³ Дідро Д. Замечания на наказ е.и.в. депутатам Комиссии по составлению законов // Собрание сочинений: В 10 т. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1947. С. 409–512.

⁴ Монтескье Ш. Персидские письма // Избранные произведения. Москва: Госполитиздат, 1955. 800 с.

була опублікована анонімно в 1721 році, і видатна філософсько-юридична праця «Про дух законів»⁵, що вперше побачила світ у 1748 році.

Зокрема, Ш. Монтеск'є вказував, що у феодальних державах, де за більшість злочинів накладалися жорсткі санкції, страх перед покаранням не сприяв зниженню рівня злочинності. Причому там, де за легкий і тяжкий злочин слідує однаково суворі покарання, люди здійснюють тяжкі злочини. Це стало наслідком диспропорції між тяжкістю злочину та покаранням. Ш. Монтеск'є висунув і позитивні вимоги до настання відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення, наприклад, виведення в якості однієї з основних умов накладення покарання та притягнення до кримінальної відповідальності – усвідомлення злочинцем свого діяння. Також він передбачав у якості необхідного елемента для настання кримінальної відповідальності свободи волі правопорушника при усвідомленні ним значення порушеної норми⁶. Таким чином, Ш. Монтеск'є одним з перших вивів таку суттєву ознаку кримінального правопорушення, як осудність суб'єкта такого діяння.

Крім того, Ш. Монтеск'є глибоко проаналізував найбільш поширені склади кримінальних правопорушень, серед яких державна зрада, образа честі, вбивство, грабїж, крадіжка, брехня, чари тощо. У 12-й книзі «Духу законів» дається класифікація основних видів злочинів, поділених на 4 види: злочини проти релігії, проти звичаїв, проти громадського спокою та проти безпеки громадян. З огляду на сильний вплив духовенства (інквізиції, канонічного права) в першій половині XVIII століття, Ш. Монтеск'є не наважувався виступити проти поняття «злочини проти релігії», проте закликав максимально обмежити число складів, що входили до них. При цьому він підкреслював, що «слова не належать до складу злочину, вони залишаються у сфері думки... слова стають злочином лише тоді, коли вони готують кримінальне правопорушення, супроводжують його або слідує за ним»⁷.

В обережній формі Ш. Монтеск'є критикував надмірний акцент тодішніх законодавців на принципі відплатності у кримінальному праві, показуючи, що принцип таліона не несе елемента виховання і характерний в основному для деспотичних держав з нерозвиненим правом. Тут доречно згадати, що стаття 87 Кримінального кодексу Франції (далі – КК Франції) 1810 року порушувала принцип неналежності слів до складу злочину, висловлений Ш. Монтеск'є, оскільки санкція згаданої статті передбачала покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років за змову проти державної безпеки. Навіть пропозиція такої змови каралася позбавленням волі на строк від 1 до 10 років, а також штрафом від 3 000 до 8 000 франків, якщо така пропозиція не була прийнята, якщо ж пропозиція змови акцептувалася (двома або більше) суб'єктами злочину, то змова вважалася завершеним злочином і тягнула за собою покарання у вигляді позбавлення волі строком від 10 до 20 років⁸.

⁵ Монтеск'є Ш. О духе законов. Москва: Мысль, 1999. 672 с.

⁶ Там же.

⁷ Там же.

⁸ Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права / [И. С. Власов, Н. Ф. Кузнецова, А. Н. Игнатов и др.]. Москва: Юридическая литература, 1991. 288 с.

Таким чином, не всі прогресивні погляди Ш. Монтеск'є знаходили відображення у кримінальних законах, що діяли ще наприкінці минулого століття навіть на території Франції. Нині ж неможливо переоцінити значення поглядів Ш. Монтеск'є для формування доктринального визначення поняття кримінального правопорушення у Франції.

Погляди Вольтера також вплинули на формування наукових підходів до визначення поняття кримінального правопорушення, вони багато в чому були аналогічні тим, які висловлював Ш. Монтеск'є. Але в творах Ф. Вольтера, що стосувалися кримінальної політики, було більше полеміки, яка стосувалася співставлення злочинного діяння і передбаченого за нього покарання.

Головними працями Ф. Вольтера, що порушують питання злочину і покарання, були: «Коментар до книги про злочини і покарання» (1766) і «Нагорода за справедливість і гуманність» (1772). У них не тільки звертається увага на варварську безглузду жорстокість кваліфікованих видів смертної кари, а й доводиться, що покарання за злочин повинно нести певний сенс у справі боротьби зі злочинністю та в цілому бути спрямоване на благо держави (тобто мати утилітарний характер)⁹. Ф. Вольтер допускав застосування смертної кари до злочинця тільки в тому випадку, «коли немає іншого способу врятувати життя більшого числа людей, коли вбивають, як скаженого собаку»¹⁰.

Отже, філософські позиції просвітителів Ш. Монтеск'є, Ф. Вольтера і Д. Дідро були відображенням тогочасної думки в галузі кримінального права. Тому вони були сприйняті пізніше при проведенні робіт зі створення кримінальних кодексів післяреволюційної Франції, як у 1791, так і, 1810 р.

У чинному КК Франції, як і в кодексах 1791 і 1810 р., загальне визначення поняття кримінального правопорушення відсутнє, хоча окремі його ознаки можна виокремити в змісті норм Загальної та Особливої частин. Так, у ст. 111-1 йдеться про тяжкість вчиненого діяння – матеріальний критерій розподілу всіх кримінальних правопорушень на категорії.

На винність як кримінального правопорушення діяння вказує ст. 121-3. Про вік кримінальної відповідальності йдеться в ст. 122-8. Поняття неосудності як обставини, що виключає настання кримінальної відповідальності, розкривається в ст. 122-1¹¹.

Таким чином, з аналізу норм КК Франції випливає: хоча окремого визначення кримінального правопорушення цей нормативно правовий акт не надає, однак через окремі норми статей особливої частини КК формується певне уявлення про поняття кримінального правопорушення. Основним матеріальним критерієм диференціації кримінальних правопорушень у сучасному КК Франції є тяжкість діяння.

⁹ Вольтер Ф. М. Комментарий к книге о преступлениях и наказаниях / пер. с франц. Н. Лапшин // Избранные произведения по уголовному праву и процессу. Москва: Госюриздат, 1956. С. 63 – 97.

¹⁰ Вольтер Ф. М. Награда за справедливость и гуманность / пер. с франц. Н. Лапшин // Избранные произведения по уголовному праву и процессу. Москва: Госюриздат, 1956. С. 218 – 230.

¹¹ Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головкин, Н. Е. Крылова; пер. с фр. и предисл. Н. Е. Крыловой. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. 650 с.

Авторський колектив радянських науковців під головуванням І. С. Власова в праці «Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права» відзначали, що в КК Франції 1810 р. ознакою всіх видів кримінального правопорушення є протиправність, однак ця ознака не відображає соціальної сутності кожного окремого виду злочинного діяння¹².

Взагалі у науковій юридичній літературі до 1992 р. домінував підхід до визначення поняття кримінального правопорушення через характеристику категорії «караність». Однак такий підхід було піддано критиці, зокрема за формальну логіку, відповідно до якої тяжкість злочинного діяння залежить від передбаченого за нього покарання, а не навпаки.

Також КК Франції 1810 р. у визначенні підходів до поняття кримінального правопорушення та поділу останнього на види не враховував критерій суб'єктивної сторони, що, в свою чергу, викликало правозастосовні труднощі. Наприклад, нижня межа санкції за вчинення деяких кримінальних правопорушень передбачала відповідальність як за проступок, а верхня межа санкції того самого діяння підпадала під ознаки злочину.

Чинна редакція КК Франції 1992 р. чітко розподілила всі кримінальні правопорушення залежно від ступеня тяжкості на три групи: злочини, проступки, порушення. Таким чином, категорія протиправності, як ознаки кримінального правопорушення (і однієї з суттєвих ознак поняття) у доктрині та законодавстві Франції змістилася на другий план, натомість через проведення чіткої диференціації видів кримінальних правопорушень утворилася система розподілу за матеріальним критерієм, що визначає караність за ступенем тяжкості.

Класичне кримінальне право виходило з розуміння злочину як юридичної абстракції, не пов'язаної з людською особистістю. Вперше проти такого підходу виступили позитивісти. Вони вважали за необхідне враховувати соціальний характер злочину. «Соціологи», які розробили комплекс заходів щодо захисту суспільства (соціальний захист) від злочинності, запропонували взагалі відмовитися від поняття злочину та використовувати такі категорії, як «антисоціальність», «небезпечний стан» тощо. Представники школи «нового соціального захисту», виступаючи проти формального визначення злочину, з одного боку, і проти введення нових категорій замість такого поняття – з іншого, не запропонували будь-якої чіткої власної дефініції. За словами Марка Анселя, одного з лідерів школи нового соціального захисту, кримінальне правопорушення – це «відображення в соціальному плані особистості злочинця, яке є приводом і обґрунтуванням для того, щоб постати перед кримінальним суддею, і конкретним вираженням обов'язків віддати йому звіт в своїх діях»¹³.

У сучасній французькій юридичній літературі зустрічаємо найрізноманітніші трактування поняття кримінального правопорушення.

¹² *Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права* / [И. С. Власов, Н. Ф. Кузнецова, А. Н. Игнатов и др.]. 288 с.

¹³ *Ансель М. Новая социальная защита. (Гуманистическое движение в уголовной политике)*. Москва: Прогресс, 1970. 312 с.

При цьому нерідко вчені дають формальне визначення, вважаючи, що воно повністю виключає будь-які суперечки в цьому питанні. В результаті кримінального правопорушення – це «будь-яка дія або бездіяльність, яку суспільство забороняє під загрозою кримінальної санкції» (Жан Прадель), «порушення фундаментальних групових норм» (М. Грапен)¹⁴ тощо. Найбільш повне визначення кримінального правопорушення запропонували Ж. Левассер, А. Шаван і Ж. Монтрей: це «дія або бездіяльність, передбачена і карана кримінальним законом, осудна в провину її виконавцю і не виправдана здійсненням будь-якого права». На думку авторів, кримінальне правопорушення включає чотири ознаки: матеріальну (її можна певним чином співвіднести з об'єктом злочину в українській кримінальній доктрині; ознаку кримінальної протиправності (або так звану «легальну» сторону будь-якого злочину), що співвідноситься з об'єктивною стороною злочинного діяння, але насамперед передбачає, що діяння включене як протиправне до кримінального закону; моральну (або психологічну) ознаку, що відповідно співвідноситься із суб'єктивною стороною злочину; ознаку «невиправданості». Остання означає, що відсутні причини для виправдання вчиненого діяння, тобто особа не діяла в умовах необхідної оборони або крайньої необхідності, не виконувала наказ вищого керівника, не діяла під примусом або в результаті помилки в праві¹⁵.

Подібне визначення кримінального правопорушення дає М.-Л. Раса: це матеріальна поведінка під впливом бажання, передбачена законом і не виправдана ним. Однак вчена не вважає «легальну» ознаку структурним елементом кримінального правопорушення, оскільки наявність норми кримінального закону – це лише «попередня» умова, що існує до моменту вчинення правопорушення¹⁶.

У більш пізній праці Ф. Конта і П. Местра дю Шамбона до основних ознак кримінального правопорушення віднесені дві: матеріальна і моральна. При цьому автори вважають, що названі ознаки – це елементи, сукупність яких обумовлює наявність складу кримінального правопорушення (*constitution de l'incrimination*). Що стосується «легального» елемента, то його слід вважати «компонентом», а не «складовим» елементом кримінального правопорушення¹⁷.

Таким чином, у теорії французького кримінального права не вироблено не тільки будь-якого єдиного поняття кримінального правопорушення, а й єдиної думки з приводу того, що слід вважати його основними ознаками та структурними елементами.

Якщо відійти від загальної концепції поняття кримінального правопорушення у французькому кримінальному праві та почати характеризувати такі його підвиди, як проступок і правопорушення, то, як і у випадку з поняттям злочину, дані про них можна зібрати лише з окремих характерних ознак у текстах законодавства про кримінальну відповідальність Франції.

¹⁴ Pradel J. *Droit pénal général*. Paris, 1995. 911 p.

¹⁵ Levasseur G., Chavanne A., Montreuil J. *Droit pénal et procédure pénal*. Paris, 1999. 381 p.

¹⁶ Rassat M. *Titre Droit pénal généra*. Paris, 1987. 540 c.

¹⁷ Conte P., Larguier J., Maistre du Chambon P. *Droit pénal général*. Paris: Dalloz, 2014. 336 p.

Статтею 121-3 КК Франції передбачено, що необхідною ознакою кримінального правопорушення є вина (або винність). При цьому основною відмінністю між правопорушенням, злочином і проступком є те, що останні два підвиди кримінального правопорушення неможливі за відсутності умислу щодо їх вчинення. У вищезазначеній статті прямо вказується, що проступок має місце, якщо це передбачено законом, в разі необережності, недбалості або порушення будь-якого обов'язку з дотримання правил безпеки, передбачених законом або регламентом. Виняток становлять випадки, коли суб'єкт діє в стані крайньої необхідності, «з урахуванням змісту його місії, функцій або компетенції, так само як можливостей і засобів, які він мав у своєму розпорядженні»¹⁸. Водночас у кримінальному праві Франції констатовано, що правопорушення апріорі не має місця в разі дії непереборної сили.

Важливим для розмежування понять правопорушення, проступку та злочину в кримінальному праві Франції є поняття вини. Як такого загального визначення вини кримінальне законодавство Франції не передбачає. Однак, якщо звернутися до тієї ж доктрини кримінального права, можна прослідкувати, що існує вихідна позиція про поняття загальної (мінімальної) вини. І тут доречно згадати визначення загальної вини, яку наводить Г. Федотова. «Загальна вина – це той мінімум психологічної ознаки, без якої взагалі не може вчинятися злочинне діяння. Цей мінімум виявляється в простому вольовому моменті, за яким будь-яке діяння осудної особи (за винятком форс-мажорних обставин або непереборної сили) є вольовим актом, оскільки у власне діянні наявний не лише матеріальний, а й психологічний елемент»¹⁹. Тобто визначення класифікаційних ознак кримінальних правопорушень, що в тому числі формують їх визначення, на рівні доктрини здійснюється також на підставі психологічного ставлення суб'єкта до вчиненого ним діяння.

Також при визначенні понять кримінальних правопорушень у французькому кримінальному праві слід враховувати поняття умислу, що виступає певним критерієм розмежування даних діянь. У теорії французького кримінального права передбачено різноманітні ступені умислу: навмисний (формування якого здійснюється протягом більш-менш тривалого проміжку часу) та спеціальний (даний вид умислу передбачає здійснення діяння з певною метою). При аналізі умислу, як елемента кримінальних правопорушень у французькому кримінальному праві, слід виокремити таку специфічну конструкцію, як ненавмисна вина. Про таку конструкцію можна говорити тоді, коли поведінка суб'єкта є усвідомленою та бажаною, проте останній не намагається досягти жодних шкідливих наслідків. Таким чином, у кримінальній доктрині Франції наявні намагання ввести проміжну між умислом і необережністю форму вини – непробачувану необережність,

¹⁸ Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крылова ; пер. с фр. и предисл. Н. Е. Крыловой. 650 с.

¹⁹ Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4 (97). С. 275 – 288.

за якої особа усвідомлено йде на ризик, небезпечний для іншої людини, сподіваючись водночас, що вона нікому шкоди не завдасть.

Отже, положення сучасного КК Франції законодавець максимально наблизив до норм і принципів міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами²⁰, у яких кримінальні проступки постають як складова триланкової системи поділу кримінальних правопорушень. Однак, незважаючи на досить тривалий процес формування такої системи, чіткої термінології щодо злочину, проступку та правопорушення французьке законодавство про кримінальну відповідальність не містить. Вочевидь, якщо слідувати логіці французької кримінальної доктрини, такі визначення просто не потрібні, оскільки відмінності між діями формуються через відповідні родові ознаки кожного з них.

Ще однією особливістю підходів до визначення та класифікації кримінальних правопорушень у кримінальному праві Франції є відсутність їхнього технічного розподілу за главами, розділами, книгами. Лише тяжкість діяння визначає його належність до певного виду. Окремі статті КК Франції містять посилання, які чітко визначають, до якого виду кримінальних правопорушень належать учинені неправомірні дії (наприклад, відповідно до ст. 511-26 КК Франції «замах на вчинення проступків, передбачених статтями 511-2, 511-3, 511-4, 511-5, 511-6, 511-9 та 511-15, карається такими покараннями...»²¹).

Таким чином, у кримінально-правовій доктрині Франції родові поняття кримінальних правопорушень можна визначити наступним чином:

- злочин – це винна дія або бездіяльність, вчинена суб'єктом злочину і не виправдана здійсненням будь-якого права, санкція за яку визначена законодавством про кримінальну відповідальність;
- проступок – це будь-яка дія або бездіяльність, вчинена умисно або з необережності, заборонена в суспільстві під загрозою виправного покарання, визначеного кримінальним законом;
- порушення – діяння, які стають злочинними тільки в силу порушення суб'єктом тієї чи іншої заборони, встановленої кримінальним законом (що стосується порушення дисципліни суспільного життя), за яку встановлене так зване «поліцейське покарання» (найчастіше призначається у вигляді штрафу).

Отже, доктринальні та законодавчі підходи до того, що є кримінальним правопорушенням, та як класифікувати такі діяння, формувалися у Франції протягом тривалого часу, а саме із середини XVIII століття, під впливом різних соціально-економічних та соціально-політичних факторів. У процесі такого формування виокремився розподіл кримінальних правопорушень на злочини, проступки та порушення. Однак за результатами укорінення інститутів злочину, проступку та порушення законодавець не сформулював легальні визначення кожного з видів цих діянь, що певною мірою ускладнює

²⁰ Селяков Н. А., Ежов А.Н. Уголовное законодательство стран Европейского Союза: учеб. пособие. Москва: Юпитер, 2005. 240 с.

²¹ Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крылова; пер. с фр. и предисл. Н. Е. Крыловой. - 650 с.

розуміння того, що являє собою кожен окремих вид кримінального правопорушення. Така позиція законодавця вочевидь зумовлена тим, що легальні визначення просто не потрібні, оскільки відмінності між діями формуються через відповідні родові ознаки кожного з них, відображені в нормах Загальної то Особливої частини КК Франції, а також в інших актах законодавства про кримінальну відповідальність. Однак доктринальні підходи сформулювали велику кількість наукових визначень поняття кримінального правопорушення, які з різним ступенем конкретизації та кількістю ознак формують поняття такого діяння та його видів, через що неможливо виділити конкретний стандарт у підході до визначення таких понять.

Класифікаційні ознаки кримінальних правопорушень визначено через родові ознаки, відображені в нормах законодавства про кримінальну відповідальність Франції. З урахуванням комплексного аналізу норм законодавства про кримінальну відповідальність Франції можна констатувати, що основною ознакою їхньої диференціації є матеріальний критерій, що визначає караність кожного кримінального правопорушення за ступенем тяжкості. У вузькому сенсі така диференціація виражена в статті 111-1 КК Франції. В широкому сенсі для диференціації таких діянь необхідно враховувати комплекс ознак кожного конкретного кримінального правопорушення (таких, як винність, осудність, характер протиправності, характеристики об'єкта злочинного посягання тощо), а також конкретні обставини вчинення кожного окремого кримінального правопорушення.

Щодо можливості подальшого застосування відповідних теоретичних і законодавчих конструкцій в українському кримінальному праві, очевидно, є певна неузгодженість. З одного боку, незважаючи на глибоке історичне підґрунтя поділу кримінальних правопорушень відповідно до триланкової системи на злочини, проступки та порушення у кримінальному праві Франції, в українських реаліях французький підхід до визначення таких понять, на нашу думку, виявляється неефективним, оскільки закріплення визначень кожного конкретного виду кримінальних правопорушень, виключить можливість зловживань і неоднозначності правозастосовної практики. З іншого боку, закріплення в законодавстві України диференціації кримінальних правопорушень через матеріальний критерій категорії «караність» є логічним кроком на шляху приведення вітчизняного законодавства у відповідність до кращих зразків європейського правового регулювання, оскільки, як показує практика, вироблення іншого об'єктивного критерію диференціації є не тільки надскладним завданням, а й недоцільним для проведення відповідної диференціації.

Makarchuk Danylo. On the concept of the criminal offense according to the doctrine and legislation on criminal responsibility of France

In the process of reforming the national system of criminal law, the law of Ukraine on criminal liability have introduced new institutions “criminal offense” and “criminal violation” that should change in future approaches to understanding the concept of “crime” in the Ukrainian legislation. At the same concepts are not defined and codified in regulatory legislation on criminal responsibility of Ukraine. Considering the above and in order to differentiate these concepts and definitions

of generic characteristics of each type of criminal offenses it seems appropriate to refer to the experience of France.

Since the law on criminal responsibility France operates with such concepts as the offense (crime), offense (délit) and abuse (contravention), but in turn does not operate concept that would summarize the above-mentioned legal category, it would be necessary to introduce the generalized concept for all three types of offenses. This concept is proposed to accept "criminal offense". This generalization will simplify the perception of the material in this article, and facilitate understanding of design concepts of criminal act by introducing a term recognized in domestic legislation on criminal responsibility.

In the process of modernization of approaches feudal criminal law received scathing criticism from the French Enlightenment. It was based on anti theological orientation, humanistic rationalism and legal outlook which are reflected in the works of these figures. Opposing systematic arbitrariness of feudal justice and administration, prominent French philosophers actually came to creating progressive principles of criminal law, which is currently applied in the criminal laws of most countries, according to which there is no crime if this is not specified in the law. The same principle can be regarded as a formal definition of a crime that did not allow arbitrary bring to justice and impose penalties at the discretion of royal officials (as in the period of the French court was not separated from the administration).

The current French Penal Code, as well as codes of 1791 and 1810, do not include the common definition of a criminal offense, although some of its features may be distinguished in the content of the general and special parts. Thus, Art. 111-1 refers to the severity of the offense - the material criteria for the distribution of all criminal offenses into categories.

The comprehensive analysis of the norms of the French Penal Code shows that although there is no particular definition of this criminal offense in normative legal act, however, provisions of the Criminal Code articles formed some idea about the concept of a criminal misdemeanor. The main criteria for material differentiation of criminal misdemeanor in the Criminal modern France serves as the severity of the act.

Regulation of modern French Penal Code brings it closer to the norms and principles of international criminal law, international agreements envisaged in which criminal misdemeanors are seen as a component of a three-tier system of division of criminal offenses. However, despite the very long process of formation of such a system, there is no a clear terminology on offense and misdemeanor in French law on criminal liability. Obviously, if you follow the logic of the French criminal doctrine, these definitions are not needed because the distinction between acts is formed through the appropriate generic characteristics of each of them.

Key words: crime, misdemeanor, offense, classification signs, criminal doctrine of France, the French penal code, criminal offense.